

cany, cap de ribalts --- desvergonyat. L'alende li put, és luxuriós --- gran parlarès, gran mentidor, guastador, ladró --- pereós, murmurador ---», Eiximenis (*Dones*, §§ 25, 262, pp. 44.31, 384.13).

Pels documents coetanis veiem que hom diu que els actes del saqueig de la moreria de València els haurien perpetrats «hòmens strangers, vagabunts e *tacany*s, macips e altres de pobra condició», any 1455 (docs. comentats i p. p. Gual Camarena, *Congr. H. C. Ar.* 1, 491); en les lluites civils de Mallorca, un capítost és acusat de «mal home, gran *tacany*, de perversa intenció», a. 1523 (Quadrado, *Germania*, n.º 99); «bat la contumàcia de aquest arlot, e mostre al dit *tacany* de penedir-se e de no rependre a son senyor», *Breviloqui* de Joan de Galles (*NCL*, p. 141); una «gabella de *tacany*s» troba el *DAG*. en el sentit de «cuadrilla de tinos» en un doc. del S. xv, i d'altres encara des del S. xv endavant.

Però havia acabat també per pendre's en sentit de simple o soberg menyspreu, com quan JRoig conta la visita a una mare sense entranyes: «ni-s mou ni-s riu; / cuyt d'entrar-hi: / de un canari / o catiu strany, / de un *tacany*, / no-n fera menys; / ab sos desdenys, / poc se girà, / ans me mirà / fort de mal ull (*Spill*, 1088). Reny a un jovenet malevol: «l'oncle donà-li un bufet: —*Taquayn!*», StVicentF (Schib, *Vocab. de S. V. F.*, s. v.).

No es deia menys de les dones: «--- / Car veu qu'aytal muller no és berganta, / ne consintria / a molta malvestat e arloteria, / a què *tacanya*, / tan gran com era ella, assentiria / ---», Eiximenis (fragment de poema seu juvenil, profusificat en el *Terç*, cap. 182: *EntreDL* 1, 240); «ella no dexa / cercar metgeses, / velles urqueses, / emprenyadores / --- / Volgué 'nsajar / una *tacanya* / metgesa —estranya / fon, de Bigorra—, / qui, vella y porra, / tot Aragó, / de Rosselló / fins a València, / ab sa 'sciència' / gorrat havia», Jaume Roig (*Spill*, 4539); en el text d'un procés escandalós de Bna., de 1410, es repeteixen els mots d'una alcavota, que anomena «aquesta *tacanya!*», tot subjectant-la, a una pobra noieta que es resisteix a la violació (Riera i Sans, *El Cavaller i l'Alcavota*, Bna. 1973, gloss.).

Completem-ho encara amb alguns eloqüents testimonis de l'abstracte, que en la forma més antiga era *tacanyia*: «Ab especials condescs / a menar lo cap e ls labis, / cascuna d'elles aprèn / davant lo mirall en casa: / davant lo qual estaran / espay d'anar una leuga, / guardant com los estarà, / enaxí lur cors girar / e-l labi d'amont levar; / e com pus les dents se poden / polidament ensenyar / --- / e qual és la dent aquella / qui farà mills a pintar: / e d'aquestes *taca<n>yies* / fan elles tantes e tantes / que meravel·la és com Déus / vol sofrir-les ne portar-les», d'un poema seu juvenil que Eiximenis inserí (ben poc profusificat) en el *Libre de les Dones* (p. 43.28, *EntreDL* 1, 181, v. 64).

Més tard això s'amplià, com es féu ordinàriament, canviant *-ia* en *-eria* (tal com *salvatgia* → *salvatgeria*, *badomia* → *badomeria*, *badoqueria* etc.). I observem

com sempre es tracta d'un sentit de mera i severa condemnaçió o juí moral del caràcter: «en special pequen més los golaffres en beure que en menjar: si penses les *tacanyeries* que los hòmens fan per lur beure!», Eiximenis (*DAG*); «parlà la Viuda --- —Si-m dolc de aquella cosa --- és perquè yo, de totes parts, me veig constreta e forçada de sostenir molt afany --- per amor de la A. V.: e les mies obres stan en fet e no en paraules, --- no en *tacanyeries*, ni en desonestat, ni menys en alcavoteries axí com moltes fan», JoMartorell (§ 221, Ag. III, 94.4).

Noció d'intriga baixa, menyspreable: en la trad. cat. del *Decameron* (a. 1429) l'enrabiati Filippo Argenti respon a les paraules del *barattiere* enviat amb un missatge de mots equívocs, per tal d'irritar-lo: «e ¿quines *tacanyeries* són aquestes, sí mal any vos dó Déu?»; «traydor! tu bé veuràs ço què és, e quines *tacanyeries* ne quines xanxes-marranxes són aquestes que tu-m tramets a dir» (IX, viii, ed. 1910, 539.8f., 540.19 = «che *zanzeri* son questi» text it., 1961, 583.15f., 584.16). En fi serà encara important completar la documentació medieval llegint els testimonis de *DERIV.* com *tacanyejar*, *tacanyó*, *atacanyar*.

Després de l'E. Mj. el mot anà en català en lenta decadència. Encara es llegeix «una tan gran insolència com aquells *tacany*s havian feta» en un passatge dels *Ardits* dels 1560 (v, 194); «Ah *tacany*s, que me haveu mort!» diu un cavaller ferit per una bala de trabuc pedrenyal, en un procés de Vic, a. 1603 (*DAG.*, que també porta un testimoni de *tacanyeria* a Perp., 1590, i un de *tacanyó* c. 1610). Després decau definitivament, i solament l'usen alguns deixant que se li injecti el sentit de gasiveria i mesquinesa, que tant havia fertilitzat i descabdellat la picaresca castellana; qui sap si una espècie d'higiene social contra aqueixa tinya carpetovetònica, va incitar la nostra gent a anar abandonant el mot.

Es ben possible i versemblant que aquesta acc. també existís poc o molt en català, però no neguem que *gasiu* i *mesquí* en aquest sentit són més nostres. Aina Moll (*Cap d'Any d. Raixa*, 1960, 148) no manca de raó en reprovar els qui es limitaven a condemnar-lo en termes absoluts, amb un sumari judici de «castellanisme», ço que en efecte és ben fals històricament (documentació inicial tant o més antiga en la nostra llengua, freqüència molt més gran que en castellà durant els segles de llenguatge més pur): haurien hagut de dir només que en aqueixa acc. són més genuïns *gasiu* i *mesquí*, però sobretot l'abstracte *tacanyeria* (que és on degué generar-se aquest significat junt amb *tacanyia/tacanya*) no és il·legítim usar-ho, en qualitat de variació afectiva, a la manera com usem *agarrat*.

En efecte en llengua castellana no n'hi ha cap testimoni fins a la *Estoria de los Quarenta Dotores*, de fi del S. XIV: «nin al rico non enpeesçen las riquezas, si usa bien dellas --- Non le enpeeçió ninguna cosa a Nebrido cavallero el traer del manto nin del braguero, nin las compañías de los *tacaños*» (trad. «apparitorum catervae» o sigui 'colles d'algutzi i conserges'); i també «los ábitos de los *tacaños*» (on verteix «histrioni-